

local; aquest encara és prou viu entre els joves com a signe d'identitat (p. 19). Quan un mot s'ha introduït en el francès local, s'indica també en l'article corresponent: al final de l'article, i precedit de la indicació «fr. loc.», es dona la paraula francesa. P. ex., en l'article «*vyon* (n.m.) : sentier tracé dans l'herbe en bordure du pré ; fr. loc. : *vion*. » (p. 87). En els casos on això ha estat possible es dona la data de la primera documentació de la forma francesa local; generalment, són datacions a partir del segle XVIII o XIX i hom troba a faltar que no se n'especifiquin les fonts. Això potser obeeix al fet que en aquesta publicació s'ha evitat donar indicacions massa tècniques (p. ex., no hi ha referències etimològiques, referències a atles lingüístics o diccionaris dialectals, no hi ha transcripcions fonètiques en API sinó que s'utilitza la grafia de Conflans, etc.), de manera que és una obra accessible al públic culte interessat encara que no sigui especialista. Que en la bibliografia final hi apareguin l'ALF, l' AIS, el GPSR o el FEW, per citar-ne només alguns, no vol dir que en els articles del diccionari ni a cap altre lloc del llibre es remeti a aquestes obres; són els instruments lingüístics que ha utilitzat l'autor i dels quals dona referència per al lector especialista.

Una altra projecció cap al present la trobem en la toponímia. Com hem dit més amunt, Hubert Bessat és un gran coneixedor de la toponímia local, sobre la qual té diverses publicacions. Quan un mot es conserva també en la toponímia del municipi, s'introdueix al final de l'article la indicació del topònim o dels topònims corresponents (vegeu, per exemple, els abundants topònims que recull l'article *zheû* n. f. 'forêt, forêt de montagne', p. 143). Fins i tot, en el capítol dedicat a la topografia hi ha un apartat sencer (el 2.1.7.) dedicat als «*Toponymes du relief montagneux non usités comme appellatifs patois locaux*»; també alguns articles inclosos dins del cos del diccionari contenen, en realitat, només formes toponímiques; així, l'article *zhè* n.m. que significaria 'couloir où l'on lance le bois', però que en realitat és un mot, com ens informen, «seulement attesté comme toponyme». De la riquesa toponímica de l'obra n'és testimoni l'índex de topònims que s'inclou al final del llibre i que conté aproximadament unes 800 unitats (al revés que per l'índex d'entrades lèxiques, en aquest índex no s'especifica el nombre total d'entrades). Certament seria discutible si els topònims, i particularment aquelles unitats que només estan documentades com a topònims i no com a elements del lèxic comú, haurien d'estar inclosos en una obra d'aquest tipus. Sembla que ha prevalgut la idea que aquests noms de lloc, formats a partir d'apellatius, són també un mitjà per a il·lustrar el lèxic dialectal.

En suma, un llibre que pot interessar a un ampli ventall de públics: des dels no especialistes que s'interessin per la cultura i parlar dels Alps francoprovençals fins als romanistes; un llibre basat en uns materials molt rics que ens proporciona una informació molt valuosa no només sobre la llengua, sinó també sobre tot un mode de vida i una cultura tradicional en vies d'extinció.

Maria-Reina BASTARDAS I RUFAT
Universitat de Barcelona

BOIX-FUSTER, Emili (2009): *Català o castellà amb els fills? La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Sant Cugat del Vallès: Editorial Rourich, 180 p.

El llibre objecte de ressenya és sorprenent per molts motius: primer perquè ofereix una aparença molt descurada que no acompanya els seus continguts, i segon, perquè s'obri i es tanca amb esqueles mortuòries quan el seu tema no és la necrologia. El tema, com es desprèn tot d'una que hom llig el seu títol, és sociolingüístic. Concretament, el llibre s'ocupa d'analitzar les conductes i les ideologies lingüístiques sobre la transmissió de les llengües en les famílies lingüísticament mixtes de Barcelona. L'assumpte, doncs, mereixeria una edició més acurada —si més no, Emili Boix, com a autor i com a editor científic, ens tenia acostumats a una altra cosa¹— i, pel que fa a les esqueles, hauria estat més

1. Dos bons exemples són *Triar no és traïr. Identitat i llengua en els joves de Barcelona*, d'Edicions 62, (Barcelona 1993) o *Els futurs del català. Un estat de la qüestió i una qüestió d'estat*, de les Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona (Barcelona, 2008).

bona idea utilitzar qualsevol altres recurs per a reflectir l'ambient bilingüe de les famílies que les han publicades. Però si això darrer podria tenir una mínima justificació, atès que les persones difuntes ostenten un cognom català i un altre de castellà i les seues esqueles estan publicades per partida doble, una en català i una altra en castellà, ja no mereix cap disculpa la pobra impressió que ens causa el treball de l'editor/impressor, especialment sabent que el treball d'Emili Boix havia guanyat un premi de sociolingüística, que bé mereixia un format de més nivell. Ara bé, no és el desig de l'autor d'aquesta ressenya dissuadir ningú de la lectura del llibre, ans al contrari, la intenció és encoratjar el futur lector a endinsar-s'hi sense fer cas dels inconvenients assenyalats, que són només aparença.

El llibre s'organitza al voltant d'un macrocapítol central («L'anàlisi de les dades»), que ocupa la meitat de les pàgines del volum. Els altres capítols són, realment, satèl·lits que giren al voltant d'aquest centre d'interès: hi ha una introducció —bastant extensa en relació al conjunt del treball— que intenta cridar l'atenció sobre la importància de l'estudi de la transmissió lingüística intergeneracional; després se'ns presenten, per aquest ordre i ja més breument, «els marcs teòrics», els «objectius» i la «metodologia». Aquest últim apartat ens informa que aquest estudi es basa en setanta-nou entrevistes obertes fetes a persones responsables de processos de reproducció lingüística al si de les respectives famílies. La selecció dels subjectes no obeeïa a uns criteris de representativitat estricta sinó que, a partir de la compleció d'una sèrie de quotes de caràcter social, s'adreçaven a la recerca de constants discursives sobre el tema de la transmissió lingüística familiar. Acompanyant els discursos ideològics, l'investigador obtenia informació sobre el context lingüístic familiar, la xarxa social que l'envoltava, la situació econòmica de la família, l'històric lingüístic de cada membre de la parella, les característiques de la socialització dels fills i la vitalitat etnolingüística dels subjectes entrevistats. Després del capítol central, hi ha unes conclusions, amb uns suggeriments sobre política lingüística familiar que fan de colofó del llibre, la bibliografia, com és de costum en aquests casos, i uns annexos amb el qüestionari o «guió d'entrevista semiestructurada» i els criteris a partir dels quals s'han transcrit bona cosa de fragments de les entrevistes al cos del text.

Alguns dels apartats i capítols esmentats es clouen amb un resum, una eina ben útil per a remarcar les idees principals que s'han plantejat més amunt. També es repeteix aquest tret al capítol principal de l'estudi, però augmentat i corregit perquè cada apartat porta el seu resum. Això ens permet, d'una banda, recuperar allò que havíem llegit després d'una interrupció de la nostra lectura, i, d'una altra, recopilar ràpidament les diferents modulacions del tema que se'ns presenta. Els sis subtemes que es toquen en aquest capítol central són (1) les fronteres etnolingüístiques entre «catalans» i «castellans», (2) les ideologies lingüístiques dels cònjuges catalanoparlants, (3), les ideologies lingüístiques dels cònjuges castellanoparlants, (4) els graus de manteniment i canvi de les llengües dels progenitors en la transmissió, (5) les expectatives d'ús futur del català encarnades en els fills, i (6) les representacions del català i el castellà a l'escola. Comentem-los d'un en un.

El primer apartat constata que les designacions habituals per a *catalanoparlants* i *castellanoparlants* entre les persones entrevistades són, respectivament, les de *catalans* i *castellans*. Això imprimeix als corresponents referents unes connotacions etnolingüístiques i, per tant, una consciència d'alteritat que provoca reaccions d'integració i de radicalització. En el cas dels *catalans* que resideixen en barriades majoritàriament *castellanes*, es pot produir, o bé una acomodació al grup dominant, que passa per la reducció de les distàncies lingüístiques, o bé per una agudització del sentiment diferencial català respecte al castellà. Boix reporta l'exemple d'un conflicte al si d'una família extensa perquè els pares d'un dels cònjuges (el membre *català*) no han acabat mai d'acceptar el matrimoni mixt:

lo que més no han pogut tragar [els pares de l'informant] que, que (la dona) no sigui d'aquí. (p. 64-65)

(La majoria de les cites que aporta l'autor, tant en aquest primer apartat com en els següents, són molt més extenses que aquesta. Algunes, que inclouen diàlegs, arriben a ocupar més de mitja pàgina. Això compensa l'absència d'un annex amb les transcripcions dels textos obtinguts i ens dona una idea prou exacta del context del que s'hi diu i del tipus d'entrevistes que han fornint la base d'aquest treball.)

El segon apartat s'ocupa dels cònjuges catalanoparlants. Igual que es farà en presentar els cònjuges de l'altre grup lingüístic, hom diferencia entre aquells que s'assignen a les classes populars i els qui s'adscriuen als sectors socials mitjans (no els de «classe alta», que Boix ja adverteix al principi del llibre que no tenen representació en la seua recerca, com tampoc els de «classe baixa»²). Entre els sectors populars, els fills de les famílies mixtes solen decantar-se cap a l'ús del castellà com a fruit de l'adaptació a l'ambient social dominant que els envolta i malgrat que l'escola siga catalana. Això fa que no sols els fills d'aquests matrimonis puguen aparèixer com a “castellans” davant d'interlocutors “catalans” sinó que també ho puguen semblar els progenitors catalanoparlants, que viuen immersos en un entorn castellà. No són rars els membres catalanoparlants de parelles mixtes que acaben parlant en castellà als seus fills. En alguns casos l'autor ha localitzat persones de llengua catalana inicial que provenen de famílies castellanes immigrades a Catalunya en els anys trenta i que, a causa de la seua residència contínua en barris populars que s'han castellanitzat a partir de l'onada immigratòria dels anys seixanta, ara pateixen una castellanització que els fa “tornar als orígens”. Boix comenta —no sabem si en to de recança— que no ha fet cap assaig de reconstrucció genealògica d'aquestes famílies, a l'estil de la que anomena «escola valenciana de sociolingüística» (p. 68; vegeu també p. 113). Pel que fa als catalanoparlants que viuen en barris de sectors socials mitjans, les transformacions lingüístiques solen ser a la inversa. El nostre autor aporta una casuística de cònjuges castellanoparlants d'ascendència catalana que són “reconvertits” per les seues parelles catalanoparlants de la mateixa ascendència. Els primers són fills castellanitzats d'una part de la classe alta³ barcelonina, que en els anys de la primera postguerra fa aquesta opció lingüística.

El tercer apartat analitza el capteniment dels cònjuges castellanoparlants. Entre els pertanyents a les classes populars, n'hi ha una bona partida que es passen al català —ja siga amb una motivació *instrumental* o una d'*integrativa*— sempre que gaudisquen de suficients *contextos interpellants*, és a dir, de gent que se'ls adrece en aquesta llengua. Són, per tant, un sector fàcilment permeable al català. Boix dóna compte de casos de membres d'aquest grup que comencen usant el castellà amb els fills i canvien al català quan veuen que l'escola és en aquesta llengua:

Mi mujer creo que empezó a hablar en catalán a raíz de eso... a raíz de que él también empezaba en catalán, ella cambi... digamos... —primero en castellano... después, claro... — como vio que en el colegio le hablaban catalán pues ella cambió a hablarle catalán. (p. 94)

Ara bé, el comportament dels cònjuges castellanoparlants de les classes mitjanes segueix una tendència contrària a la de les classes baixes. Com que aquests cònjuges solen provenir de famílies catalanes on no es transmetia el català (Boix cita barris com el de Sarrià, Sant Gervasi o les Corts), mostren resistència a recuperar una llengua que havia estat menyspreada per la família i se'n planyen als entrevistadors:

Por mi seguiríamos hablando castellano. (p. 100) [...] *Ahora yo estoy pagando el hecho de que en casa no hablara catalán; aunque sean catalanes, porque nunca lo han hablado.* (p. 96)

Altres de la mateixa classe però d'origen extracatalà, potsen davant la necessitat d'integració, actuen inversament:

Jo no puc mantenir una illeta perquè llavors sóc un bicho raro. Jo necesito relacionar-me amb la gent, i la gent no és que no m'accepti si sóc castellà, sinó que tindrè més vincles d'unió amb la gent si parlo català. (p. 102)

2. Entenem que Boix es refereix, en un cas i altre, a sectors extrems: «molt alts» o «molt baixos».

3. A pesar que constatem per part de Boix una reticència a parlar de classe alta, ara sí que ho fa.

El quart apartat del capítol central es dedica a estudiar els graus de manteniment i canvi de les llengües dels progenitors en la transmissió. Boix observa que els progenitors entrevistats es preocupen molt per donar una determinada imatge —normalment “més catalana” del que realment és— davant l’entrevistador:

MR afirma haver parlat en català als fills («jo ja hi tingut el català a la cuna... i suposo que... ja per herència... pues sempre li he parlat també en català») però aquests sempre se li adrecen en castellà. (p. 112)

Ara bé, en la majoria de subjectes és sincera aquesta afirmació pel que fa a la llengua amb els fills, si bé la relació al si de la parella sol tenir lloc en castellà perquè encara mana la regla que imposa l’adaptació a aquesta llengua. Així, no és habitual que els cònjuges canvien de llengua entre ells en algun moment del seu historial com a parella, però si ho fan, sol ocórrer en dos moments clau: després del naixement dels fills i quan aquests inicien l’escolaritat. És a dir, com que els fills són uns nous nats, se’ls pot parlar en català independentment de la llengua d’ús entre els progenitors, els quals interaccionen molt més en castellà.

Però la part de major interès d’aquest apartat és la quantificació que Boix ens presenta de la seua mostra. Això sí, amb molta prevenció per una fiabilitat estadística que ell considera escassa («Probablement hi hagué un biaix favorable al català en la selecció dels informants», p. 112). Tanmateix, els resultats no desentonen gaire de les tendències observades als estudis demolingüístics. En extracte, aquesta és la tipologia, quantificada, dels progenitors enquestats:

Parelles en què cada cònjuge usa la seua llengua principal amb els fills	58,2%
Parelles en què tots dos membres usen el català amb els fills	27,8%
Parelles en què tots dos membres usen el castellà amb els fills	13,9%

Si deixem de banda les parelles que mantenen l’ús de cada llengua i ens fixem en els altres dos tipus, en què opten per una o altra llengua per a pujar els fills, el català guanya per 14 punts percentuals al castellà en ser una mica més del doble les parelles que es decanten pel català que les que trien el castellà. Segons Torres (2005: 94, 90),⁴ a l’àmbit metropolità, es percep un guany per al català quan es compara la llengua amb els progenitors, que suposa un 30,5%, en la llengua amb els fills, que puja 12,3 punts més (42,8%), encara un punt més que l’ascens que té lloc a tota Catalunya (amb els progenitors, un 39,5%, i amb els fills, un 50,9%). Per tant, no creiem que calga patir per un biaix excessiu en la mostra recollida per Boix.

Els dos darrers apartats, el cinquè, sobre les expectatives d’ús futur del català encarnades en els fills, i el sisè, centrat en les representacions del català i el castellà a l’escola, són ja més breus i potser es podrien haver presentat plegats. No debades, la percepció que el coneixement del català és garantia d’un bon futur per als fills arriba als pares a través de la forta presència del català a l’escola. Així mateix, també hi ajuda la creença —superior a la realitat— que el català està present amb la mateixa força al món laboral. Per a Boix, aquesta creença és resultat de l’efecte de les campanyes de normalització lingüística. Segons el nostre parer, hi compta molt més el fet que les classes benestants siguin catalanoparlants i que els sectors socials mitjans i baixos els tinguen com a model social a seguir. De tota manera, ni les campanyes de política lingüística ni l’emmirallament en les classes altes són aspectes que hagen estat argumentats pels subjectes, motiu pel qual ens hem de quedar amb el futur laboral:

4. TORRES, J. (2005). «Ús familiar i transmissió lingüística», dins J. Torres (ed.), *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, p. 81-108.

Allavòrens, tal com s'estan posant les coses, per buscar un lloc de treball i amb la gent, pues jo crec que tenen que sapiguer-lo parlar (...) i escriure'l i, perquè jo no sé, el dia que vulguin buscar un treball, pues ja lo estan exigint ara, pues quan ells siguin grans, crec jo que encara ho faran més. (p. 131)

En definitiva, estem davant d'un bon llibre pels seus continguts encara que no siga tan bo pel que fa a la seua presentació. Això no obstant, ens quedem amb el fons i no amb la forma.

Brauli MONTROYA ABAT
Universitat d'Alacant
Institut d'Estudis Catalans

BOU, Enric (dir.) (2010): *Panorama crític de la literatura catalana. Volum V: Segle xx. Del modernisme a l'avantguarda*. Barcelona: Vicens Vives, 677 p.

Amb aquest llibre completa l'època contemporània d'aquesta panoràmica crítica de la literatura catalana, projectada en sis volums. A propòsit de la publicació dels dos anteriors, un dedicat al segle XIX (coordinat per Enric Cassany) i l'altre encarat a la segona part del segle XX (coordinat, com aquest que ressenyem, per Enric Bou), vam comentar la importància d'una col·lecció com aquesta que a hores d'ara ja significa la recopilació més important, extensa i panoràmica dels fruits de la crítica i la investigació literària catalanes (vegeu-ne la recensió en el volum XXXIII d'*ER.*, 2011, p. 406-408). A dia d'avui, doncs, i a l'espera de la publicació dels tres volums restants que tractaran l'edat mitjana i l'edat moderna, disposem d'una mirada a les claus interpretatives que han marcat la lectura i l'estudi dels autors i períodes que van des de la tènue recuperació dels inicis del XIX fins a la celebració de la Fira de Frankfurt a la tardor de 2007.

Aquest nou volum ressegueix els fenòmens socioculturals i els principals protagonistes de l'acció modernitzadora en el camp de la literatura catalana de finals del segle XIX i primer terç del XX: el Modernisme, el Noucentisme i els debats i propostes dels anys vint i trenta. En el capítol de presentació, Enric Bou remarca que l'estudi de la literatura d'aquest període «es beneficia d'una actitud autoreferencial» (p. 19) pròpia dels moviments culturals moderns, els quals s'esforcen a verbalitzar, des d'una determinada concepció històrica, la seva posició i la seva funció dins la tradició. La remarca de Bou és interessant perquè, en efecte, la historiografia literària ha quedat en bona part condicionada pels discursos que coetàniament es van imposar durant aquest incipient procés de verbalització. Només cal que ens fixem en el cànon presentat en aquest mateix volum per constatar aquest estat de coses. D'una banda, el «canemàs esdevingut clàssic de la successió dels grans moviments esteticoculturals» (p. 28) que se segueix en aquestes pàgines neix en bona part de la verbalització: el mot «modernista» a les pàgines de *L'Avenç*, el d'«Escola Mallorquina» de la ploma de Josep Lluís Pons i Gallarza o el de «Noucentisme» al *Glosari* d'Eugeni d'Ors, per exemple. D'altra banda, els onze autors escollits pel volum, «clàssics» en la historiografia catalana actual, no deixen de ser autors ja entronitzats en el cànon literari modern per les antologies de Plana (1914), Folguera (1919) i Riquer, Miquel i Vergés i Teixidor (1936).

Tret del de «Joan Maragall», a cura de Lluís Quintana, Margarida Casacuberta s'encarrega de tots els capítols referents al Modernisme: «El Modernisme», «Modernisme: gèneres i autors», «L'Escola Mallorquina», «Santiago Rusiñol», «Víctor Català» i «Joaquim Ruyra». De les panoràmiques que trobem a les introduccions d'aquests capítols en deduïm dos fenòmens cabdals de la història de la recepció literària d'aquest període: en primer lloc, i relacionat amb el que acabem de comentar, la capacitat d'intervenció —imperialista, anàvem a dir— del discurs noucentista sobre els esquemes interpretatius col·lectius del passat i del present més immediat del moviment (recordem, en aquest sentit, que dues de les tres antologies esmentades se situen en l'òrbita noucentista). Casacuberta, a propòsit del Modernisme, comenta la perpetuació al llarg del segle XX de les associacions típicament noucentistes entre el moviment modernista i el decadentisme, el ruralisme o la bohèmia, per exemple. De la mateixa manera,